

Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА УСТОЗ-ШОГИРД МУНОСАБАТЛАРИНИНГ СТРАТЕГИК ҚОИДАЛАРИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

М. Т. Ахмедова

Тошкент тиббиёт академияси доценти, п.ф.н.

З. У. Мусратова

Низомий номидаги ТДПУ магистранти

Аннотация: Ушбу мақолада ўқитувчи ва ўқувчи муносабатларида ўзаро ҳурматни шакллантиришда стратегик қоидалар ва вазифалар қадамма-қадам муаммонинг ечимини топиш имконини бериши ҳақида маълумот берилган. Бундай вазиятга педагогик аралашув натижасида шундай шароитлар яратиладики, болалар ўз интизомларини тўғрилаш борасида маълум қарор қабул қилишлари ёритиб берилган.

Калим сўзлар: муносабат, ҳурмат, шакллантириш, стратегик қоидалар, вазифа, қадамма-қадам, муаммо, ечим, имкон, вазият, педагогик аралашув, натижа, болалар, интизом.

Олий таълим муассасаларида устоз-шогирд муносабатларининг стратегик қоидалари ва вазифалари бўйича ўқитувчилар ўз касбий фаолиятларида ўқувчиларнинг дарс интизومي билан боғлиқ бўлган муаммолар, яъни ўқувчиларнинг таълимга, билим олишга нисбатан салбий муносабатига дуч келишади. Улар ўқувчиларга маълум талабларни қўядилар ва ўқувчилар бу талабларга сўзсиз амал қиладилар деб ўйлайдилар. Ўқувчи ва ўқитувчи ўртасидаги муносабатларни “кўчадаги қарама-қарши ҳаракатга” қиёслаш мумкин, чунки ўқувчининг ўқитувчига муносабати конфликтли ва муаммоли хулқ-атвор шаклида намоён бўлади.

Интизомга риоя қилмайдиганларга нисбатан конструктив таъсир самарали бўлиши учун бу хатти-ҳаракатнинг асл мотивлари нимадан иборат эканлигини аниқлаш ва шундан келиб чиққан ҳолда муаммонинг ечимини топиш усулларини танлаш лозим. Бундай ёндашув ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ўзаро ҳурматни шакллантиради.

Муаммоли хулқ-атворнинг мотивлари. Интизомни бузган ўқувчи бу хатти-ҳаракат нотўғри эканлигини тушунади, лекин у ўз хулқ-атворининг мотивини тушунмайди. Ҳар бир бола учун бу хатти-ҳаракатнинг турли сабаб ва мақсадлари мавжуд. Педагоглар бу мотивларнинг қандай бўлишига қарамай уларга таъсир этиш усулларини топишлари лозим. Агар педагоглар хулқ-атворнинг бузилиш мақсадларини аниқлашга қодир бўлсалар, у ҳолда ўқувчи билан конструктив муносабатларни ўрната оладилар, унумсиз мулоқот самарали мулоқотга айланиши мумкин. Бунда тўғри стратегияни танлаш қадамма-қадам муаммонинг ечимини топиш имконини беради. Бундай вазиятга педагогик аралашув натижасида шундай шароитлар яратиладики, болалар ўз интизомларини тўғрилаш борасида маълум қарор қабул қиладилар.

Ўқувчининг хулқ борасидаги танлови, унинг ёмон хулқ-атворининг мақсади ўқитувчи томонидан аниқланиши ва инobatга олинишига боғлиқ. Ҳар бир ўқитувчи ўқувчига ўзини мактаб ҳаётининг тўлиқ иштирокчиси эканлигини англашига ёрдам бериши лозим. Бу борада

Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences

педагогга мазкур муаммога индивидуал ёндашиш бўйича амалий режа тузиш тавсия этилади. Бу режа ўқувчининг хулқ-атвориغا самарали таъсир этишининг усулидан иборатдир.

Режани тузишда ўқитувчи ўзининг стратегияси ва тактикасини ишлаб чиқади. Албатта бунда вақт ва вазиятни таҳлил этиш талаб этилади, лекин натижалар ўзини оқлайди. Ўқитувчининг қарашлари, яъни установакиси ўзгаради, хавотирлик йўқолади, авваллари муаммоли ўқувчидан фақатгина ёмон хулқ-атвори кутган бўлса, энди ютуққа эришишга ишончи комил бўлади.

Ушбу режани қуйидагилар ташкил этиши мумкин:

- “ёмон” хулқ-атворнинг сабабини аниқлаш;
- уни бартараф этиш усуллари танлаш;
- ўқувчини қўллаб-қувватлашнинг келгуси тактикасини ишлаб чиқиш;
- муаммони ҳал этишга ота-оналарни ва педагогларни жалб этиш.

Режани амалга оширишда педагог кетма-кетликдаги 5 та вазифани бажаради.

1-вазифа. Муаммоли хулқ-атвори холисона изоҳлаш.

2-вазифа. Ёмон хулқ-атворнинг сабабини тушуниб олиш.

3-вазифа. Ўқитувчининг нуқтаи назари ва муносабатининг ўзгариши. Ўқувчининг хусусиятларини таҳлил қилган ҳолда ўқитувчининг шахси, унинг ўқувчилар билан мулоқот ва муносабатлари аҳамиятга эгадир.

Ўқитувчилар ўқувчи билан маълум қоидалар доиралари асосида муносабат қилишлари лозим.

1. қоида. Ўқувчининг шахсига эмас, балки унинг айни вақтдаги хулқ-атвориға диққатингизни қаратинг. Ўқувчининг хулқ-атворини муҳокама қилаётганда унга холисона баҳо беришга ҳаракат қилинг. Бунда айни вақтда содир этилган хатти-ҳаракат ҳақида “шу ерда ва ҳозир” гапиринг. Ўқитувчи томонидан бундай хатти-ҳаракатни аввал ҳам содир этгансан ёки келажакда ҳам содир этишинг мумкин деб танбеҳ берилса, ўқувчи тушкунликка тушиб, бу хатти-ҳаракатни тузатиб бўлмас хато деб ўйлайди. Ўқитувчи ўқувчига нисбатан қатъиятли, шу билан бирга хайрихоҳ бўлиши керак. Ўқитувчининг: “менинг сенга муносабатим жуда яхши, инсон сифатида мен сени ҳурмат қиламан, бу қилаётган ишингни ҳозироқ бас қилишингга ишончим комил” деган сўзлари ўқувчи учун катта аҳамиятга эга бўлиб, унинг ўзини ҳурмат қилишга, хулқини яхши томонга ўзгаришига туртки бўлади.
2. қоида. Ўзингизнинг негатив ҳис-туйғуларингизни назорат қилинг. Ўқувчи бизнинг айни вазиятда унга жаҳл қилсак, ғазабимизни билдирсак, бунга жавобан ўзини янада қасдма-қасд ёмон тутиши мумкин. Ўқитувчи қачонки ўз ҳис-туйғуларини назорат эта олса, ўқувчига ўзини ёмон тутишига имкон бермайди ва келгусида яхши шахслараро муносабатлар учун замин ҳозирлайди.
3. қоида. Вазиятни янада кескинлаштирманг. Ўта баланд овозда гапириш, “бу ерда ўқитувчи мен, сен эмас” деган иборани ишлатиш, пичинг ва истехзо билан гапириш, шахсиятга тегиш, низога бошқаларни ҳам жалб этиш, ташқи кўринишини танқид қилиш, ўқувчиларни калака қилиш ва бошқалар қатъиян ман этилади. Буларнинг баъзилари қисқа вақтга ўқувчини тинчлантириши мумкин, лекин унда ўқитувчига нисбатан ҳурмат уйғонмайди ва ишончли мулоқотга кириша олмайди.
4. қоида. Ўқувчининг хатти-ҳаракатини бутун синф олдида эмас, балки дарсдан сўнг бир ўзи билан муҳокама қилинг.

Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences

5. қоида. Ўқувчилар одатда ўқитувчининг барча айтганларини “ўзлари хоҳлагандек”, яъни афтларини бужмайтириб, шошмасдан, бажарадилар. Агар ўқитувчи бунга аҳамият бермаса, ўқувчи ўз-ўзидан қоидаларга бўйсунishi мумкин, улар ўртасида қарама-қаршилиқ пайдо бўлмайди.
6. қоида. Ўқувчига дўқ-пўписа қилиш, бақирш, уни айблаш каби агрессивликни намоён қилманг. Улар бу ҳатти-харакатни сизга нисбатан ҳам “қўллаш мумкин” деб тушунади.

4-вазифа. Ўқувчиларни қўллаб-қувватлаш стратегияси

5-вазифа. Ота-оналар ва бошқа фан ўқитувчиларини жалб этиш.

Ота-оналар билан ўзаро муносабатларнинг қоидалари.

Ота-оналарга фарзандининг ёмон хулқ атвори ҳақида шунчаки умумий тарзда эмас (“Сизни ўғлингиз...барча ўқитувчиларга ҳалакит беради”), балки аниқ далиллар келтирган ҳолда маълум қилинг.

Ота-оналарга бирданига фарзандининг барча ножўя ишлари ҳақида гапирманг, акс ҳолда ота-оналар дарғазаб ҳолда болаларини дўппослашга тушадилар.

Ота-оналар билан шунчаки содир бўлган вазиятни (“икки” баҳо олганлиги, кимдир билан жанжал, уй вазифасини бажармаганлиги, интизомни бузганлиги) муҳокама қилиш кифоя. Оқибати нима бўлиши ҳақида гапирмаган маъқул.

Ижобий ҳолатларни башорат қилиш эса фойдали бўлиши мумкин. Ўқувчининг ижобий сифатлари, унинг оз бўлсада ютуқларига урғу бериш ва келажакда ота-оналарнинг ўз фарзандларига ёрдами билан яхши натижаларга эришиш мумкинлигига ишонч билдиринг.

Ота-оналар ҳам оддий одамлар эканлигини унутманг. Уларнинг эътиборсизлигидан ранжимаслик лозим. Кўп ҳолларда сизнинг талабларингиз ўқитувчиларнинг муаммоси (масалан, бирон-бир ўқув предметида бўлган муносабати, бирон-бир ўқитувчи ёки ўқувчига нисбатан кўпол муомаласи) бўлиши мумкин. Ҳамкорликка фақатгина ота-оналарни эмас балки ўқувчиларнинг ўзларини ҳам таклиф этинг. Бу билан уларга ҳам қандайдир масъулиятни юклаган бўласиз. Баъзида ўқувчилар ўзларида қандайдир ўзгаришларни катталарга нисбатан тезроқ англайдилар. Шу билан бирга агар ўқувчилар уларнинг хулқ-атворини ота-оналари ва ўқитувчилар биргаликда тузатишга ҳаракат қилаётганларини кўриб яхши томонга ўзгариш кераклигини тушунадилар.

Хулоса қилиб шуни айтиш лозимки, конструктив ёндашув асосида юқорида келтирилган вазифалар ва қоидалар ўз ўрнида қўлланилса, ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ўзаро ҳурмат шаклланади.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Рашидов Х.Ф. ва бошқалар. Дарс интизомига салбий муносабатдаги ўқувчиларга нисбатан конструктив таъсир этиш амалиёти. Ўслубий йўриқнома. -Т.: Қ.Ниёзий номидаги ЎзПФИТИ, 2013. – 83 б.
2. Ахмедова М.Т. Педагогик конфликтология. Ўқув қўлланма. -Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2017. – 320 б.
3. Ахмедова М. Т. INFORMATION SECURITY IN INTERNAL AND EXTERNAL POLICY OF THE STATE //ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – №. SPECIAL 2.
4. Alikhanovich M. N. et al. IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY FOR THE FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 9. – С. 2372-2380.

Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences

5. Аскарлова Н.А. Дикқат етишмаслиги синдромли ва гиперактив болаларда эмоционал соҳа коррекциясининг асосий методлари //Общество и инноватсия. – 2021. – Т. 2. – №. 10/S. – С. 548-554.
6. Аскарлова Н.А., Сайфуллаева З.И. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ. GURRENT ISSUES OF SCIENCE, PROSPECTS AND CHALLENGES. INTERNATIONAL SCIENTIFIC. 17 DECEMBER, 2021. SYDNEY, AUSTRALYA.
7. M.E.Axmedova, R.N.Melibayeva, N.A. Askarova Tibbiy oliy ta'lim muassasalari talabalari va mahalla faoliyati tizimida ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni takomillashtirish. Monografiya. TTA nashriyoti, 2021.
8. Бекмиров Т. Психологические особенности невротизма у подростков //Общество и инноватсия. – 2021. – Т. 2. – №. 10/S. – С. 541-547.
9. Мелибаева Р. Н. ИЗ ИСТОРИИ ВОПРОСА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ МЫШЛЕНИЯ В ТРУДАХ ПСИХОЛОГОВ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА //INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION. – 2018. – С. 125-127.
10. Мелибаева Р. Н. Формирование самостоятельного и творческого мышления студентов в процессе поиска решения проблемной ситуации //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2012. – №. 12.
11. Melibaeva R. N. Status and Prospects of Medical Psycho-Diagnostics in Uzbekistan //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2021. – Т. 8. – №. 12. – С. 555-565.
12. Melibayeva, R. N., Khashimova, M. K., Narmetova Yu, K., Komilova, M. O., & Bekmirov, T. R. (2020). Psychological mechanisms of development students' creative thinking. *International journal of scientific & technology research*, 9(03).
13. Нарметова Ю. К. Актуальные проблемы организации психологической службы в клинических учреждениях //Человеческий фактор: Социальный психолог. – 2017. – №. 1. – С. 119-123.
14. Нарметова Ю. Изучение социально-психологических подходов к проблемам здоровья и болезни //От истоков к современности. – 2015. – С. 304-306.
15. Нарметова Ю. К. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В КЛИНИЧЕСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ //Человеческий фактор: Социальный психолог. – 2017. – №. 1. – С. 119-123.
16. Нурматов А. Тиббий соҳа ходимлари касбий идентификациясида бола тарбиясида психологик таъсир. – 2021.
17. Nurmatov A. Psychological features of the formation of professional identification in medical staff. – 2021.
18. Khashimova, M. K., Mustafoeva, D. A., Kamilova, M. O., Saydullaev, A. N., & Mamazhanov, I. G. (2021). Integrated approach to moral education. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 2987-2992.
19. Исканджанова Ф. К., Абдуллаева Д. ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛА //Ученый XXI века. – 2016. – С. 51.
20. Khashimova M. K. et al. Harmonization Of Gender Relations And Moral Development //Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT). – 2021. – Т. 12. – №. 4. – С. 77-82.